

Kyrkan sedd mot den tillbyggda, stora korsarmen i söder

Miljön vid Gällivare gamla kyrka "Ettöreskyrkan"

Kyrkan ligger avskilt, på en mindre kulle vid Vassaraträskets utlopp i Vassara älv, utanför den senare uppväxta tätorten Gällivare. Enda bebyggelsen i närheten är prästbostaden och det gamla Lapphärbarget.

Platsen valdes för det strategiska läget vid kommunikationsleden älven men även för den goda tillgången på ved i närheten samt närhet till kvarnplats och andra nyttigheter som var viktiga för prästgården.

Kyrkotomten

Kyrkotomten är den gamla kyrkogården, en ojämn gräsbacke med björk och rönn. Ojämnheterna beror till viss del på sättningar efter gamla gravläggningar. Enstaka gravstenar och enkla träkors står ännu kvar. Tomten omgärdas av en glest timrad bogårdsmur. I sydöst står en klockstapel av bottnisk typ, på timrad och panelad bottenkub under ett högt klockhus med vackert svängda takfall. Klocktornet fungerar även som stiglucka och en grusgång leder från klockstapeln fram till kyrkporten.

Kyrkan

Gällivare gamla kyrka byggdes som en liten, timrad långhuskyrka med vapenhus mot västgaveln. Kyrkan som byggdes av byggmästare Hans Biskop, byggdes under perioden 1746-1747. Korsarmen byggdes 1752-1753 med egen ingång i söder, där porten har ett högt överljus. Den stora tillbyggnaden har helt förändrat kyrkans ursprungliga form. Vapenhuset tillkom 1779. Fasaderna tilläggsisolerades på 1960-talet och fick en liggande tjärstruken träpanel. Tilläggsisoleringen har gjort att fönster och dörrar hamnat i djupa smygar, ett drag som förstärks av den vita kulören på fönster- och dörrfoder. De stora, rektangulära fönstren är målade i blågrönt och smårutigt spröjsade. Kyrkan har ett relativt flackt sadeltak täckt med spjälkat spån. I nockändarna sitter enkla träspiror med smidda vimplar. Kyrkans exteriör ger ett kompakt och "jordbundet" intryck där den södra korsarmsutbyggnaden dominerar.

Invändigt är kyrkan en liten salskyrka där den tillbyggda korsarmen nästan uppgår i långhuset och med sakristia i norr. Koret är inte avgränsat från rummet i övrigt.

Kyrkorummet har ett golv av breda, obehandlade brädor och omålade, grovt bilade timmerväggar. Taket är lågt, vitmålat och välvt i en elipsbågeform som ger rummet en låg, bred och intim karaktär. Valvet stöttas i några punkter av sexkantiga träpelare med skurna kapitäl. De stora fönstren dominerar rummet.

Ett av fönstren har fått ta altartavlans plats, altaret är ett enkelt bord med ett öppet knäfall. Predikstolen som har ett tunt ljudtak, står söder om altaret och är indelad i spegelfält med målningar föreställande de fyra evangelisterna. Färgsättningen i blågrönt, rött och guld är densamma som övrig målad inredning - altarring, altarbord, pelare, fönsterkarmar och foder. Hela kyrkorummet har en rustik känsla där endast några få färgacenter i blågrönt och rödbrunt bryter av mot det omålade träet. Mot rummets hantverksmässigt behandlade ytor står den moderna inredningen från 1963 års restaurering - kororgel, bänkar, altarbord och knäfall- med sina industriellt perfekta ytor.

Kyrkan är sparsamt utsmyckad; ett stramt träkors, dopfont av en urholkad trädstam, rustika, sjuarmade kopparljusstakar på altaret, nummertavla inom enkel träram och ljuskronor i smide. På väggarna sitter enkla, smidda ljushållare och i koret markeras `altartavlan´ av två mässingslampetter, här hänger också en gammal lampett med stor ljusspegel i mässing. Predikstolen och försångarbänken som står vid altaret, mässingslampetten och predikstolen är de enda inredningsdetaljerna som är samtida med kyrkobyggnaden.

Kulturhistorisk karaktär

Trots den kraftigt förändrade exteriören är den lilla träkyrkan ett gott exempel på de tidiga brukskapell som byggdes i nordligaste Sverige under 1600- och 1700-talet. Kyrkogården med dess ”gravgropar” och den för 1700-talet karaktäristiska klockstapeln samt läget vid ett viktigt vattendrag ger hela miljön ett ålderdomligt intryck.

Kyrkorummet präglas av de bara, grovt bilade timmerväggarna och det obehandlade golvet. Inredningen präglas i allt väsentligt av 1960-talets renovering men trots det tydligt moderna uttrycket harmonierar den väl med predikstolen och de ålderdomliga dragen i kyrkans struktur och uppbyggnad.

Bärande karaktärsdrag

- Närmiljöns naturmark som vidmakthåller kyrkans avskiljdhed.
- Kyrkotomtens enkla karaktär vars ojämnheter, orsakade av gamla gravsättningar, och glesa bestånd av lövträd ger den en karaktär av naturmark.
- Klockstapelns tidstypiska formspråk.
- Kyrkorummets varma och intima atmosfär skapat av de grovt bilade och bara timmerväggarna, det låga taket och de trärena, breda golvplankorna samt inredningens enkelhet.
- Ursprunglig inredning och äldre inventarier.

Källor

Beskow H. Bidrag till studiet av övre Norrlands kyrkor, Luleå 1955.

Åman, A, Järnfeldt-Carlsson, M.(red.) Övre Norrlands kyrkor. Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 22 1991. Uppsala 1992.

Inventeringsdatum 2003-05-26

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning; Jennie Sjöholm Norrbottens museum, Jeanette Aro och Ann-Christin Burman, Länsstyrelsen i Norrbottens län.

Rapport: Ann-Christin Burman

Miljön kring Gällivare nya kyrka

Kyrkan ligger mitt i samhället i fonden av esplanadstråket. Den är en del av den offentliga bebyggelsen, med församlingshem, kommunalhus, polishus, rättscentrum och skolor.

Kyrkotomten

Kyrkotomten är en björkpark med form av en oregelbunden femhörning omgärdad av en låg stenmur. Gräsytorna skärs av asfalterade gångvägar. Längs muren står lyktor av äldre modell. Kyrkan står centralt på tomten och i söder finns ett enkelt, vitmenat litet kisthus under pyramidformigt tak.

Kyrkan

Gällivare nya kyrka ritades av Emil Langlet redan 1870, men stod inte färdig förrän 1882. Den vitmålade kyrkan har en komprimerad, grekisk korsplan där det förhöjda mittpartiet dominerar över de korta korsarmarna. Överst en korsröstad mittlanternin med låg spira, krönt av ett gyllne kors.

Kyrkan har vackert huggen stenfot och trappor i granit. Fasaden är rytmiskt indelad av klassiska pilastrar och tätt placerade tvåfönstergrupper under takfoten, runtom hela kyrkan. De låga vindfången har mönsterlagd panel, medan kyrkan i övrigt har en profilerad locklistpanel med bågfris under taklisten och bröstning av liggande panel närmast ovanför sockeln. Norr- och sydfasaderna har spetsbågiga fönster i ”markplan”.

Vid 1966 års ombyggnad påverkades den väl genomförda symmetri som kyrkan ursprungligen hade. Då byggdes sakristia och vapenhus ut till korsarmarnas fulla bredd vilket gav kyrkans exteriör en öst-västriktning i stället för fyra likvärdiga sidor. I öst och väst bildar de senare utbyggnaderna ett tredje takfall.

Interiört har kyrkorummet ändrats vid två tillfällen, dels på 1920-talet, dels vid 60-talets omdaning då koret utvidgades. Nuvarande sparsmakade färgsättning och karaktär härrör från Bengt Romares restaurering på 1960-talet då kyrkan bl a fick ny altarpuppställning och nya ljuskronor, bänkar och

altarring byggdes om och väggarna ströks med tunn vit lasyr mot vitmålat tak med gråmarmorade lister och pelare.

Det öppna, samlade rummet präglas av tresidiga läktare med enkelt spegelindelat läktarbarriär som skär diagonalt över hörnen och de höga master som bär upp takets mitt, inredningens avskalade karaktär och återhållna färgsättning. Takets trävalv är med enkla medel - fält med panel lagd i olika riktningar, åtskilda av kraftiga marmorade lister - utformade på ett sätt som för tankarna till medeltidens strålvalv. Den stjärnformade ljusbrunnen mot lanterninen är numera igensatt.

Koret som upptar utrymmet i den östra korsarmen har full takhöjd och ligger två steg högre än kyrkorummet. Det fristående altaret inramas av en öppen altarring i fyrkant. Den vitmålade, åttkantiga predikstolen som står på pelarfot saknar ljudtak och har en förgylld dekor som avviker från kyrkans övriga inredning.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kyrkan är ett av det sena 1800-talets exempel på nyskapande kyrkoarkitektur, på traditionens grund. Arkitekturens uppåtsträvande karaktär på hoptryckt korsplan är underordnad symmetriens ramar. Med sin form och klassicerande detaljer i kombination med spetsiga fönster och vindfångens djupa portaler har den lånat drag av såväl barockens centralkyrkor som nygotikens mönstervärld och format dessa drag efter trämateriallets förutsättningar.

Rummet rymmer en kontrast mellan arkitekturens stegrande uttryck och den dämpade karaktär som altararrangemang, snickerier färgsättning och ytbehandling ger.

Interiören präglas av 1960-talets restaurering, i val av färgsättning och inredning.

Bärande karaktärsdrag

- kyrkans presentation mot vägen omgiven av den björkparken som inramas av en låg stenmur
- kyrkans komprimerade och höjdstegrande volym
- kyrkorummets öppna centralkyrkoplan där korsmittens höjd betonas av de genomgående pelarna och takets form
- kontrasten mellan rummets återhållna färgsättning och starka form/volym

Källor & litteratur

ATA

Åman A. Järnfeldt-Carlsson M. Träkyrkor i Sverige, Laholm 1999

Järnfeldt-Carlsson M. Träkyrkobyggandet i övre Norrland. Bebyggelsehistorisk tidskrift 1991.

Malmström K Centralkyrkor inom svenska kyrkan 1820-1920. Västervik 1990

Inventeringsdatum 2003-05-26

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jennie Sjöholm
Norrbottnens museum, Jeanette Aro Länsstyrelsen i Norrbottens län

Rapport: Jeanette Aro.

Detalj ur altartavlan

Hakkas kyrka - kyrkomiljön

Kyrkan ligger mitt i byn, omgiven av villor och äldre gårdar, med en samtida prästgård i söder. Kyrkogården ligger ca 500 m österut, utan kontakt med kyrkan.

Kyrkotomten

Kyrkan ligger i SÖ/NV riktning på en låg höjd med glest bestånd av höga tallar och enstaka björkar. Närmast torningången breder en asfalterad plan ut sig. Tomten sakar avgränsning i form av staket eller dylikt.

Kyrkan

Hakkas kyrka är en långhuskyrka med torn i NV och utbyggd sakristia i norr. I sockelvåningen ligger församlingshemmet som nås dels via vapenhuset, dels via en ingång som är nedskuren i backen under koret.

Sockeln består av svartmålade betongelement, på norra sidan med fönster mot församlingsdelen. Kyrkan har vitslammade tegelfasader under spåntäckt sadeltak med valmade gavelrösten och delade takfall som antyder säteritaksform. Tornspiran är utsvängd vid takfoten och fyra runda urtavlor bryter spirans takfasad.

Långhusets fönster är höga, smala och raka, med horisontell indelning. Tornfasaden har sexkantiga fönster och tunna fönsterslitsar som följer trapploppet i norra tornfasaden. I sakristians NV vägg sitter små fönstergluggar under takfoten.

De kopparbeslagna kyrkportarna har en omfattning av svartpolerad sten, med en låg tympanongavel där byggåret ristats i förgylld inskription. Sakristians dörr ramas in av en röd tegelomfattning.

Kyrkan stod färdig 1956 och är i det närmaste helt oförändrad sedan den byggdes. Ursprungsritningarna av Knut Nordenskjöld bearbetades av Georg Rudner efter den förres bortgång. Utvändigt har entrén kompletterats med handikappramp i gallerdurk som smyger runt tornhörnet mot norr. På norrfasaden sitter också två sekundära aggregat till klimatanläggningen.

Långhuset är enskeppigt med öppna bänkkvarter utmed mittgången som sluttar ned mot koret. Koret ligger två trappsteg ovanför

långhuset och smalnar av till ett trängre rum bakom predikstol och dopfunt. I fonden en heltäckande altarfresk av Simon Sörman i tidstypiskt formspråk och färgskala med turkos som tongivande kulör. Koret får ljus från ett sydfönster i en djup nisch som på norra sidan motsvaras av ingången till sakristian.

Kyrkorummet har skurade putsväggar och fönster med blyinfattat antikglas. Långhusets mönstrade tegelgolv möter korets stengolv i vinkel mot ytterväggarna. Över rummet spänner ett högt och smalt spegelvalv i omålat trä, med kraftiga bindbjälkar och meterbredda, plana takpartier utmed långsidorna.

Orgelläktaren skjuter in i rummet från en parabelformad murbåge i bakre väggen. Läktaren har spetsiga hörn och rundad mitt samt en heltäckande, spegelindlad läktarbarriär.

Längst fram i korets bredare del står den sexkantiga predikstolen under ett ljudtak. Predikstolen som står på stensockel, nås via en dörr från sakristihallen. Dopfunten är en femhörning i svartpolerad sten med lågerhuggna kontrastytor. Kyrkan har ett naket altare i grå kalksten på podie av marmor. I altarfronten är ett kors inhugget i relief. Den fyrkantiga altarrundeln har spegelindlad front. Från en bindbjälke i gränsen mot långhuset hänger ett omålat träkors.

Kyrkorummets originalarmaturer i frostat glas och mässing för tankarna till orientens fågelburar. Sedan mitten av 1980-talet kompletteras de av stora kronor med klarglasglober.

Snickerier som dörrar och bänkgavlar mm har en yta med nedblästrad splint, färgsättningen går i tidens tecken där obestämda, lite murriga toner med senapsgulgrönt och blåturkosgrått står mot järnoxidrott.

Vapenhus och sakristia har vackra, individuellt mönstrade stengolv.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Till det yttre tecknar kyrkan en traditionell salkyrka med västtorn i klassisk anda.

Invändigt möter ett traditionellt långhuskyrkorum med avsatt kor och sluttande mittgång som förhöjer känslan av kyrkan som väg mot evigheten symboliserad av den strålande korfreskens uppståndelsebild. Interiören utstrålar stor omsorg om material, form och färg i såväl kyrkorum som vapenhus och sakristia.

Rummets inramning med det mörka, sluttande tegelgolvet och det omålade trävalvet ger rummet en varm och välkomnande karaktär. Inventarier som dopfunt, predikstol och altare har en tidstypisk utformning på traditionens grund.

Bärande karaktärsdrag

- exteriörens traditionella långhuskaraktär
- interiörens traditionella utformning och material i kombination med tidspräglad yt/materialbehandling i tak (omålat trä), golv (mönsterlagt lackat tegel), väggar (grovt skurad puts) och snickerier (färgval och urblästrad splint)
- den liturgiska inredningens tydliga tidsprägel
- originalarmaturer
- den till färg och formspråk tidstypiska korfresken

Källor & litteratur

ATA

Nya svenska kyrkor, del III Norrland. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1998

Bebyggelsehistorisk tidskrift 1991.

Inventeringsdatum 2003-10-17

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning, Jeanette Aro & Ann-Christin

Burman Länsstyrelsen i Norrbottens län

Rapport: Jeanette Aro.

Miljön kring Kaitumkapellet

Kapellet ligger i lågfjällsmiljö inom Kaitum by, en samisk bosättning från 1940-talet, ca 200 m från Kaitumälvens strand.

Kyrkotomten

Kapellet ligger orienterat i Ö-V riktning på en liten kulle, omgivet av fjällbjörkskog med inslag av låga furor. På tomten finns också en klockbock under spånhus och ett litet grönmålat förråd med pulpettak och enstaka parklyktor på trästolpar.

Kapellet

Kaitumkapellet ritades av Jan Thurfjell efter idé av Andreas Labba och invigdes 1964.

Till det yttre är kapellet helt spånklätt, med kopparbeslagna detaljer som vindskivor,nock, ytterport och sockel. Grundformen är en konisk sexkant, med assymetriskt utdragna tak över entré och kor. Framför koret finns en liten stenlagd gård inramad av en låg stenmur, med ett enkelt träkors mitt på gården.

Kyrkorummet har tältkåtans runda form, de primärbärande stängerna utgörs av limträbalkar, de sekundära stängerna av hyvlade regler. Tältduken har här blivit en ofärgad juteväv. ”Rököppningen” i taket skyddas av en plexiglashuv. Virket är betsat i brunt, med kåtans typiska sotskugga inlagd på ca två meters höjd. En ljusring av nakna glödlampor hänger direkt under ”rököppningen” i taket.

Det stora, spetsiga gavelfönstret går ända ned till golv och släpper generöst in den omgivande naturen som bildar altartavla med korgårdens stora träkors i centrum. Kyrkans svarta skiffergolv fortsätter i stenläggningen på den lilla gården utanför

fönstret. Ytterligare en detalj som upphäver gränsen mellan ute och inne är panelen i korets gavelspets som fortsätter förbi fönstret och ut på gavelfasaden.

Inredningen är enkel men sober med tydliga samiska förtecken. Predikstolen har front av naturgarvat renskinn och tennträsbroderat kläde. Knäfallet är klätt med renskinn, dörrtrycken är utförda i ornerat horn, kollektåvar med pärl- och tenntträsbroderi eller i rotslöjd.

Bänkarna i omålat, mattfernissat trä har i svängd form som följer rummet och helt raka gavlar.

Förutom att två mindre skrubbar inretts i utrymmet innanför vapenhuset, är kapellet oförändrat sedan det byggdes.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kaitumkapellet representerar den samiska kåtan upphöjd till förfinad arkitektur, där gränsen mellan ute och inne upplöses i altararrangemanget. Den liturgiska inredningen håller hög konstnärlig kvalitet och har stark samisk prägel.

Bärande karaktärsdrag

- kyrkans inramning av fjällskogen
- exteriörens form och material som infogar byggnaden i den omgivande skogsnaturen
- kyrkorummets starka samiska form och karaktär
- inredningens högklassiga sameslöjdskonst
- altararrangemangets och golvetts upplösning av gränsen mellan inne och ute

Källor & litteratur

Nya svenska kyrkor, del 3, Riksantikvarieämbetet rapp 1997:1

Kaitumkapellet – En tanke- en handling – en kyrka. G Nordlund.

Inventeringsdatum 2003-10-26

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning Jeanette Aro & Ann-Christine Burman, Länsstyrelsen i Norrbottens län

Rapport: Jeanette Aro.

Kyrkomiljön vid Nikkaluokta kapell

Kapellet ligger i ensamt majestät på en höjd där vägen in mot fjället slutar, med storslagen utsikt in mot Kebnemassivet.

Kyrkotomten

Kapellet omges av parkställd fjällskog och strax väster om ingången finns ett grav-monument över en av "fjällkarlarna". Där stigen upp till kapellet börjar, står en enkel ram av grånat virke som portal. Den brantaste delen av stigen uppför backen har förstärkts med en trätrappa.

Kapellet

Nikkaluokta kapell byggdes 1942 på initiativ av De lappländska fjällkarlarnas klubb, det bekostades av en privat donation och ritades av Cyrillus Johansson. Det tornlösa kapellet är orienterat i NV-SÖ riktning och har en klockställning över ingångsgavelns taknock. Byggnadskroppen är långsmal med avskurna hörn och brädtakets branta lutning tas upp och förs ned mot mark av de sidosträvor som står mellan varje fönsteraxel. Hela kapellet inklusive taket är rödmålat. Fasader och sidosträvor är klädda med fjällpanel, långhusets fönster har liggande format och ovanför porten sitter ett cirkelrunt västfönster.

Invändigt har kapellet form av en salskyrka, med tresidigt avslutat kor ett trappsteg ovanför långhuset. Innanför porten möter ett vindfång med dörrar glasade med råglas.

Rummet präglas av material och ytor med oinsmickrande enkelhet. Väggarnas och takets släta, råplanade brädpanel är obehandlad, innertaket följer yttertaketets form och lämnar takstolarnas dubbla högben synliga. Hela kyrkorummet har fernissat, spontat trägolv. De små fönstren har en dekorativ blyinfattning av små olikfärgade rutor i ogenomsiktligt råglas. Från korets takfönster faller ljuset från söder in mot altaret.

Den öppna bänkinredningen har raka gavelskärmar med valvformiga speglar och predikstolen består av en golvfast kateder utan ljudtak. Dopfunten är en urholkad, barkad trästubbe. Mot kapellets patinerade/mörklaserade inredning bryter altarets polykroma Kristusfigur i helformat. De fyrkantiga takarmatureerna i ljus furu är senare tillkomna.

Kyrkans orgel en enkel "skolorgel" som står inträngd i nedre hörnet. Bland inventarierna märks framförallt en kormatta sydd av renskinnsbellingar, kollektåvar, psalmtavla, gåvokista och altarringens ogarvade renskinnsklädsel - allt utfört i samisk slöjdtradition

Kulturhistorisk karaktär

Kapellets utgör ett rött landmärke i fonden mot jällmassivet. Den enhetligt röda huskroppen ger genom sin utformning med sidosträvor i takets förlängning en bild av att vara väl förankrat i den omgivande fjällbjörkskogen.

I det inre är kapellet anspråkslöst till material och form där fokus mot altaret förstärks av korets takfönster och av att långhusfönstrens ogenomsiktliga glas utestänger intrycken från de anslående omgivningarna. Den samiska hemortsrätten manifesteras i det samiska konsthandverket i kapellets liturgiska föremål.

Bärande karaktärsdrag

- Läget och närmiljöns tuktade fjällbjörkskog.
- Exteriörens monolitiska, röda gestalt förankrad mot marken genom sidosträvorna
- Kyrkorummets oinsnickrande form och inredning.
- De samiska accenterna, församlingskista, kormatta, altarringens renskinnsklädsel, kollektåvar etc.

Källor & litteratur

Nya svenska kyrkor, del III Norrland.

Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1998

Barck Åke; Nikkaluokta, minnesskrift till kapellets 50-årsjubileum 1992. Kiruna/Gällivare 1992.

Inventeringsdatum 2004-05-26

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jeanette

Aro Länsstyrelsen i Norrbottens län

och Jennie Sjöholm Norrbottens museum

Rapport: Jeanette Aro.

Allhelgonakyrkan i Malmberget

Kyrkomiljön

Kyrkan ligger i centrala Malmberget, i en sydsluttning längs genomfartsvägen.

Marken på andra sidan vägen är obebyggd, men till för bara några år sedan låg här tre höga punkthus som gav kyrkan en helt annan närmiljö.

Kyrkotomten

Tomten är terrasserad och stöttas av en betongmur längs hela syd- och östsidan. I terrassmurens sydöstra hörn står klockstapeln på hög blockstensmurad stenfot. Klockstapeln, som har lutande väggar och spira med ett vertikalt parti i mitten, är helt spånklädd.

Nedanför terrassmuren ligger en stor, asfalterad parkeringsplats. Från p-platsen leder trappa och ramp upp till den gamla huvudingången. Ett enkelt järnstaket avgränsar tomten på övriga sidor.

Kyrkotomten är asfalterad vid gamla entrén mot söder och gräsbevuxen på östra och norra sidan, med enstaka björkar och buskarrangemang. En plattlagd gång leder runt kyrkan, till sakristiingången. Opalglaslyktor av något äldre modell lyser upp under den mörka årstiden.

Kyrkan

Malmbergets kyrka, kallad Allhelgonakyrkan, byggdes 1944 genom donation av LKAB. Arkitekt var Hakon Ahlberg. Som en följd av gruvans expansion flyttades kyrkan 1974 från sin ursprungliga plats i ett område som nu utgör del av rasområdet, ”gropen”. I samband med att kyrkan flyttades uppfördes träväggen mellan långhus och kyrktorg och ett nytt vapenhus tillkom på norrsidan.

Kyrkan är uppförd i modernistisk stil som står stadigt på traditionens grund. Exteriört tecknar kyrkan en långsmal, vitputsad huskropp, med en lägre sidoutbyggnad mot söder och små, mörktjärade vapenhus på båda långsidorna. Taket är ett brant, spåntäckt valmtak med långt utdragna taksprång som ger byggnaden en sydsvensk karaktär. Fönstersättningen är aningen asymmetrisk med breda och låga rundbågsfönster på tre sidor, ett cirkelrunt fönster i västgaveln och en oval fönsterkupa i norra takfallet. I koret höga, smala fönsterslitsar med bildfönster av Einar Forseth.

Invändigt tecknar rummet en salskyrka utan avskilt kor. Interiören präglas –trots de ljusa väggarna- av den dunkelt ombonade karaktär som det

patinerade trävirket i treklövervalv, bänkar och bakvägg ger, tillsammans med det mörka golvet av lackerat rödtegel och fönstrens täta spröjsverk.

Valvet är målat med blomsterslingor och bakväggen har ett reliefskuret, stiliserat växtmotiv. Grönlundsorgeln från 1968 har en tidstypisk fasad av patinerat trä i tidens formspråk. De öppna bänkarna som formerar sig i två långsmala kvarter utmed mittgången, bänkgavlarna har skurna kors- och rosettmotiv inskrivna i cirklar, motiv som minner om konsekrationkors och de långsmala armaturerna för tankarna till rökelsekar. Altarrundeln med konstsmidd front och nitbeslaget läder på sidorna, har formen av en masugn och det väggfasta altaret är tillverkat av svartmalm från ortens gruvor. Den förgyllda altartavlan visar en Kristusbild inskriven i mandorla, omgiven av lärjungarna.

I sidoutbyggnaden söder om koret finns ett kapell som är helt öppet in mot kyrkan. Kapellet är inrett med möblemang av 1970-talskaraktär med bordsaltare i lackad furu mot en altartavla i form av en färgstark ryamatta.

Kulturhistorisk karaktär

Kyrkan är ett högtstående exempel på den traditionsinspirerade arkitektur som uppförs kring 1900-talets mitt. Interiören har genomgående hög arkitektonisk och konstnärlig kvalitet, där detaljer och helhet samverkar. Materialval och motiv vittnar om LKAB:s och ortens storhetstid och om en ovanlig regional, konstnärlig medvetenhet.

Bärande kulturhistoriska drag

- kyrkans återhållna yttre framtoning där den långsmala, vita huskroppen i kombination med takform och takfot ger kyrkan en sydsvensk karaktär
- interiörens genomgående höga arkitektoniska och konstnärliga kvalitet i såväl helhet som detaljer
- kontrasten mellan medeltidsinspirerade former och motivval och de moderna ytornas perfektionism
- korfönstrens bildfönster av Einar Forseth en av glasmålarkonstens förnyare under 1900-talet
- trävirkets varma, patinerade ytor i valv, bänkar, predikstol, väggar och dörrar
- sidokapellets tydliga 1970-talskaraktär

Källor & litteratur

ATA

Nya Svenska kyrkor, del 3 Norrland,
Riksantikvarieämbetet.

Bebyggelsehistorisk tidskrift 1991.

Inventeringsdatum 2003-05-26

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jennie

Sjöholm Norrbottens museum, Jeanette Aro

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Rapport: Jeanette Aro.

Psalmtavlan i tidstypisk utformning och färgsättning

Kyrkomiljö i Niilivaara

Niilivaara by ligger på en höjdrygg och kyrkan ligger mitt i byn, intill byvägen. Öster och väster om kyrkotomten ligger villor och små gårdar och avsatsen nedanför kyrkan är skogsbevuxen. På andra sidan byvägen ligger skolan. Kyrkogården ligger några hundra meter västerut utan kontakt med kyrkan.

Kyrkotomten

Mot vägen avgränsas kyrkotomten av en fältstensmur. Övriga sidor har tidigare avgränsats med ett rödmålat trästaket. Den plana kyrkotomten består av gräsytor med någon enstaka tall och en björkrad med belysningsstolpar mellan träden intill stenvallen i norr. Mitt emot kyrkporten ligger den f. d. komministerbostaden. Ett tiotal meter rakt bakom korgaveln står ett bårhus av gråmålad betong. Bårhuset från 1959 är byggt i souterräng och har ett valmat, skiffertäckt tak.

Klocktornet som också byggdes 1959, ritades av Georg Rudner och fungerar som stiglucka. Den våningshöga sockeln är murad av natursten i rosaröda toner, medan klockhuset är klätt med rödfärgad lockläktpanel och har blåmålade ljudluckor. Den spetsiga tornhuvud är spåntäckt utom översta delen som är kopparbeslagen. Tornet kröns av ett kors på ett klot. I tornhuvudens takfot sitter en urtavla på varje sida.

Kyrkan

Niilivaara kyrka invigdes 1945 och arkitekt var Knut Nordenskjöld. Kyrkan är orienterad i NV-SÖ, med utbyggd sakristia åt norr och i korväggen tecknar sig altarnischen som en grund och smal utbyggnad, med ett grått Jerusalemkors som för tankarna till medeltida blinderingar. Exteriört påminner kyrkan om en 1700-talsherrgård med sitt spåntäckta, valmade tak som genom delningen i två takfall

antyder säteritak, den rödfärgade läktpanelen och den barockinspirerade portomfattningen med rikt utsirade, gråvita pilastrar som bär en genombruten gesims.

Ovanför kyrkportens kopparbeslagna dubbeldörrar, sitter två sexkantiga fönster. Långsidorna har höga, rektangulära korspostfönster med fyra likstora bågar där ytterrutorna är blyspröjsade i antikglas. I nockändarna sitter kulkors krönta med tupp respektive stjärna.

Kyrkorummet är uppdelat i långhus och avsmalnat kor. Koret ligger två trappsteg upp från långhuset och har ett parkettgolv medan kyrksalen har ett golv av smala bräder. Golven är lackade i brunt. Väggarna är klädda med gråvitmålade skivor, med fasade skarvar som delar in väggen i rektangulära fält, i långhuset har väggen en bröstning av släta skivor målade i ljusblått. Taket är ett kvadernmönstrat spegelvalv med kraftiga profileringar mot de lägre, plana sidopartierna. Under taket spänner tre omålade dragbjälkar. På bjälken framför koröppningen sitter ett förgyllt solornament. Här hänger även ett enkelt, senare tillkommet träkors.

Bänkkvarteren består av öppna bänkar på upphöjt golv. Bänkarnas sidostycken är marmorerade i grå-grönt med en meanderslinga på rödbrun botten överst. Vapenhusets dubbeldörrar till kyrkorummet och vindfånget har små korsformiga ljusöppningar.

Den trånga läktaren ligger ovanför vapenhuset och syns som en öppning i kyrksalens bakre vägg, utan markerad läktarbarriär. Här står en liten Grönlundsorgel från 1951.

Korväggen har en grund nisch i mitten där altaret står på ett podie. Människo-gestaltningarna i altartavlans korsfästelsebild av Gunnar Torhamn präglas av 1930- och 40-talets stilideal. Tavlan är infattad i ett enkelt altarskåp bemålat med förgyllda Kristussymboler. Altaret omsluts av en kantig altarrundel med marmorerade spegelfält och ett utskjutande mittparti. Knäfall och armstöd är klädda i rött tyg. I korets södra del finns en djup nisch med korsformat fönster och kvadernmönstrade väggar.

Predikstolen som står norr om koret har en treklöverform med spegelfält, fältet under bibelstödet inramar bibelcitat i kraftfulla versaler och sidofälten pryds av enkla, förgyllda kors. På predikstolskorgen är bibeltexten på svenska och på trappens räcke på finska. Det lätta ljudtaket är fyrklöverformat med en invändigt förgylld halvsvär. Söder om koret står dopfunten som har en åttkantig cuppa i trä, marmorerad sockel och fot i kvaderstensimitation. Här hänger också nummertavlan som är starkt tidspräglad i sin inramning och färgsättning.

Kyrkan har ljuskronor av klarglasglober och längs väggarna sitter runda solformiga mässingslampetter.

Kulturhistorisk karaktär

Kyrkomiljön med kyrka, klockstapel och komministerbostad i en samlad enhet uttrycker en viktig epok i byns utveckling.

Kyrkans exteriören har tydliga 1700-talsdrag i takform, portomfattning, fönsterform och fasaduttryck. Takets utsmyckningar och korväggens korsornament förstärker det nationalromantiska intrycket.

Interiört präglas kyrkan av 1940-talets avskalade, funktionalistiska stil och takets kraftfulla utformning. Inredningen har nyklassicistiska karaktärsdrag som ger kyrkorummet en tydlig 1940-tals karaktär.

Bärande karaktärsdrag

- ◆ Den samlade miljön med f d komministerbostad, kyrka och klockstapel.
- ◆ Kyrkans exteriör, dess volym, och nationalromantiska uttrycksformer och material.
- ◆ Interiörens stramhet och enkelhet i kontrast till det kraftigt artikulerade taket.
- ◆ Korets distansering genom avsmalning och förhöjning i flera steg.
- ◆ Starkt tidspräglad inredning och inventarier från byggnadstiden.

Källor

Åman, A. och M. Järnfeldt-Carlsson (red.), Bebyggelsehistorisk tidskrift nr 22 1991, Övre Norrlands kyrkor, Uppsala 1992.
RAÄ:s bebyggelseregister

Miljön kring Pålkem kyrka

Pålkem var den första kyrka som byggdes utanför församlingens tätort Gällivare. Kyrkan ligger i byns östra del och gränsar mot andra byggnader som tidigare haft officiell status, som skola och arbetsstuga, med lärarbostad och komministerbostad som närmaste grannar. Kyrkogården ligger några hundra meter in i skogen ovanför kyrkan – skogs-partiet mellan kyrkan och kyrkogården har dock nyligen avverkats.

Kyrkotomten

Kyrkotomten är avplanad men saknar tydlig avgränsning mot närområdet, i synnerhet mot öster, i väster tar granskogen vid. I nordväst på tomten står ett

Litet vitmålat, kvadratisk bårhus med gröna dörrar under pyramidtak med trapetskorrugerad plåt, i norr ett enkelt litet förråd under sadeltak.

Kyrkan

Pålkems kyrka som ritades av F. Rickler, stod klar 1908. Det är en liten, vitmålad träkyrka med nygotiskt anslag i bl.a. fönsterutformningen. Den är orienterad i V-Ö riktning med koret i väster. Kyrkans uppbyggnad följer dock det traditionella mönstret med adderat lägre kor mot gaveln och en sakristia insmugen i vinkeln mellan kor och långhus, samt ett torn till hälften inskrivet i långhuset, Det låga tornet är delat i tre avsatser med en hög och spetsig tornhuv. Strax bakom tornet bryts taket av en hög frontespis på vardera sidan. Både torn långhus och kor har plåttäckta sadeltak medan sakristians tak är valmat. Kyrkan står på huggen stenfot och fasaderna har stående panel med tunna, profilerade läkter.

De spetsiga fönstren är grupperade parvis med foderlister som korsas i toppen, samma motiv återkommer på vindskivor taknockarna. Frontespiserna har varsin trefönstergrupp. Upp till kyrkporten leder en nätt, liten stentrappa med vitmålat stålräcke och över porten hänger ett litet, sadelformat skärmtak. Den grönmålade porten har skråställd panel och överljus.

Invändigt är kyrkan traditionellt disponerad med vapenhus i tornet och smalare kor med lägre tak, två trappsteg ovanför långhuset. Hela kyrkan har rödmålat trägol och över rummet spänner taket i kantig rundbågeform medan koret har ett enkelt ´tredingstak´ Både tak och väggar är skivklädda och väggarna hålls samman av dragstag

i stål. Fönstren är spetsiga och spröjsade i små rutor. Kyrkorummet är kort och brett och upplevs aningen hoptryckt, med predikstolen som skär in mot fönstret och läktartrapporna som skär in i rummet. Orgelläktaren som sträcker över rummets hela bredd, bärs av ljust marmorerade, fyrkantiga kolonner med profilsågade kapitäl.

Den liturgiska inredningen med predikstol och altarrundel samt läktarbarriären har klassicistiska drag, medan kyrkbänkarna är öppna `bönhusbänkar´ med utsirade, grönmålade gavlar. Listverk kring golv, dörrar och fönster har former som är karaktäristiska för det tidiga 1900-talet.

Predikstolen saknar ljudtak och står på pelarfot mot kortväggen vid korets norrsida, på motsatt sida finns en kyrkvärdsbänk. Altaret avskärmas av en balustrad av knubbiga balusterdockor. Altarskranket följer korgolvets form och altaruppsatsen utgörs av ett litet bordskrucifix mot bildfönster som är målade av Erling Johansson. Altaret flankeras av fyrkantskurna gueridoner.

Kyrkorummet lär ursprungligen ha varit målat i mörka färger, men fick en ny, ljus färgsättning vid 1940-talets restaurering - då skivinklädningen tillkom. Den ljusa färgsättningen domineras av varmvita och ljusgrå toner och har stor betydelse för rummets avskalade uttryck, ett uttryck som ändå mildras av de kontrasterande färgerna i bänkar och golv. Rummets nätta, låga ljuskronor har nationalromantisk prägel.

Kulturhistorisk karaktär

Kyrkan representerar det tidiga 1900-talets enkla landsortskyrkor i traditionell klassicism, med ett lätt anslag av nationalromantik. Interiört är den typisk för tidens tolkning av klassicismen i rummets form och uppbyggnad med det avsmalnade, förhöjda koret. Rummet präglas i hög grad av 1940-talets ombyggnad i material och färgsättning även om snickerier och inredning är tydliga tidsuttryck för kyrkans byggnadstid.

Bärande karaktärsdrag

- Kyrkans exteriör med traditionell klassicism med den tydliga uppdelningen av kyrkans olika funktioner i kombination med ett lätt nygotiskt anslag i fönsterform och snickerier
- Kyrkorummets enkla traditionalism välbevarade inredning, snickerier mm
- Rummets tidspräglade skivmaterial och ljusa färgsättning

Källor & litteratur

Inventeringsdatum 2005-11-10

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Jeanette Aro Länsstyrelsen i Norrbottens län och Jennie Sjöholm Norrbottens museum

Rapport: Jeanette Aro.

Soutojärvi kyrka - kyrkomiljön

Kyrkoanläggningen från 1963 ligger i byns norra del, i anslutning till genomfartsleden E 10. Kyrkotomten ligger avskilt, omgiven av skogs- och ängsmark. Kyrkan är sammanbyggd med församlingslokaler och bildar en T-formad huskropp. Med sin enkla närmiljö, materialval och volym som får den att snarare smälta in i omgivningarna, än att manifesteras sin närvaro, är den en typisk 1960-talskyrka.

Kyrkotomten

Kyrkotomten saknar tydlig avgränsning mot omgivningarna, här finns enstaka träd men tomten består i huvudsak av plana gräsytor som i norr övergår i naturmark. På tomten finns en mindre P-plats intill entrén och en liten lekplats. Här finns också en flaggstång. Uppfarten kantas av björkar och belysningsstolpar.

Kyrkan

Kyrkoanläggningen är ritad av Jan Thurfjell och är sammansatt av volymer i olika höjd och form. Exteriört tecknar sig kyrksalen som en klart urskiljbar volym, genom sitt branta och höga sadeltak av skiffer och det sidolagda, raka tornet i vitmålad ribbkonstruktion. Högst upp på tornet sitter ett grovt träkors. Kyrkans fasad är klädd med en vitmålad fjällpanel. Långsidorna delas upp av gråblå limträbalkar som smalnar av från taket ner mot grunden, vilket ger en illusion av att väggarna lutar inåt. Alldeles under takfoten sitter ett smalt fönsterband. Entrén

ligger insmugen i vinkeln mellan kyrksal och församlingsdel. Den ursprungliga ekporten har på senare tid bytts ut mot en aluminiumport med sidoljus, som gjort entrén än mer anonym.

Församlingsdelen bildar en låg tvärflygel i sydväst. Även denna del har fasader av vitmålad fjällpanel, med gavelskärmar i rött tegel. Församlingsdelen förlängdes 1990 åt nordväst, vilket innebar att det stora fönsterpartiet på gaveln försvann och att fönsterbandet i långsidans fasad styckades upp.

Kyrksalen nås via en panelad dubbeldörr i sydöstra hörnet. Rummet som har en öppen, rektangulär plan, är helt gestaltat i omålat trä. Trägolvet är lackat, tak och väggar är klädda med en stående, mattfernissad lockpanel och den höga takresningen bärs upp av synliga limträbalkar. Nedre delen

av kyrkorummets västvägg är en vikkvägg som kan öppnas mot församlingssalen. Högt placerade, smala fönsterband längs kyrkorummets båda sidor ger ett svagt, koncentrerat ljus i rummet som även belyses av ett stort, spets bågigt västfönster i gavelspetsen. Västfönstrets spröjsverk bildar ett tydligt kors. Även den mattfernissade inredningen - bänkar, predikstol, altarskrank, dopfunt och orgel - är utförd i omålat trä. De grova bänkarna är grupperade i två kvarter och har gavlar i form av raka, öppna ramar. De ursprungliga armaturerna av spån som förstärkte kyrkans silande ljus, har bytts ut mot klasar av cylindrar i klarglas och lampetter i samma stil.

Kyrkorummet har inte ett uttalat fokus mot koret, som endast markeras genom att golvet ligger ett steg högre än salen i övrigt. Ett litet takfönster lyser upp det strama altarbordet av granit och altartavlan -en bildväv av Brita Rendahl- är rummets enda färgaccent.

Kyrksalen ha en stark tidsprägel utifrån visionen om det enkla och demokratiska kyrkorummet där koret uppgår i rummets helhet och får stark materialverkan av allt det omålade, ljusa träet.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kyrkan är i formspråk och materialval tidstypiskt utformad och påminner om de stadsdelskyrkor som växte upp vid denna tid. Det öppna kyrkorummets subtila fokusering mot koret och den flexibilitet rummet får genom vikkväggen mot församlingsdelen, förstärker det demokratiska anslaget i rummet. Hela rummet är stramt och präglas av enkelhet i materialval och utformning.

Bärande karaktärsdrag

- Exteriörens materialval och volym som gör att den snarare smälter in i omgivande miljö än manifesterar sin närvaro.
- Integreringen av sakralt och vardagligt som invändigt avspeglar sig i vikkväggen mot församlingsdelen och exteriört manifesteras av den ihopbyggda kyrkan och församlingshemmet.
- Kyrkorummets enkla och strama karaktär, med sin sparsamma ljusföring, öppna form och synliga konstruktion i kombination med enkelhet i material -val och -behandling.

Källor

Nya svenska kyrkor, del III Norrland.

Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1998

Inventeringsdatum 2003-10-28

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning; Jeanette Aro och Ann-Christin Burman,

Länsstyrelsen i Norrbottens län

Rapport; Ann-Christin Burman.